

j) V nekem slučaju je oprostilo sodišče 11letnega cigana *A.* obtožbe radi tatvine z motivacijo, da nasprotje tega, kar obtoženec sam gledé svoje starosti navaja, ni dokazano, marveč da že zunanjo in obličje kaže, da še dotičnik 14. leta svoje dobe ni prekoračil in je torej oprostitev v smislu § 259 št. 3 k. pr. r. opravičena. Ti razlogi pa niso utemeljeni; kajti že v žendarmski ovadbi je bilo popisano, da je v zaznamku ciganov najti samo jednega cigana tega imena *A.*, a ta je že 15 let star; potemtakem bila je vsekakor dvomljiva starost ovadenega cigana in sodišče bi bilo moralo starost dognati po poizvedbah (krstnem listu) in ako bi se pokazalo, da je storilec še nedorasel, bilo bi kazenskopravno postopanje ustaviti brez razsodbe in kaznovanje prepustiti političnemu oblastvu.

(Dalje prih.)

O presodnosti normalnega človeka.

Piše dr. I. Robida, ordinarij dež. blaznice na Studencu.

I.

Če tudi je manjše praktične vrednosti razmotrivanje tega v zaglavju označenega predmeta, ni teoretično nezanimivo niti pravniku niti dušeslovcu vprašanje, katero jemljemo za a priori razumljivo premiso, kedar govorimo o presodnosti. In vendar se presodnost normalnega, vsakdanjega, navadnega človeka giblje v kaj širokih mejah, reztezajoča se na eni strani v smeri popolne duševne višine, a na drugi na polje nenormalnosti in blaznosti. Per parenthesin naj omenim, da sta normalnost in blaznost, če morda tudi ne znanstveno ločljiva, praktično pa saj prav različna pojma. Abnormalno je vse, kar je v taki minoriteti nasproti navadnemu, da dobi manjšina znak izjeme. Zato pa je še ni treba imeti za bolezen. Človek, ki ima n. pr. na eni roki bodisi od rojstva ali pozneje izgubljen prst, pač ni normalen; smešno pa bi bilo ta konstanten nedostatek prištevati boleznim. Iz navedenega primera pa je razvidno tudi, da govorimo v ožjem zmislu o abnormalnosti vzlasti tedaj, kadar hočemo označiti malenkosti v oddaljenju od norme, tako da je sicer glavni tipus ohranjen, posebnosti pa mu utisnejo znak in pečat izvanrednega.

Vsako pravo ima svoj izvor v družbi. Pri pojedincu nadomestuje volja njegova sama vsako pravo, če se ne jemlje ozira na bitja nejednake vrste (živali). Če pa so tudi vsa enakovrstna bitja v splošnem istih lastnostih, pojavljajo se vendar pri vsakem posameznem individualne različnosti. Akopram je vsaka kultura, vsaka narodnost, vsaka konfesija itd. ugladila in prilagodila splošnim lastnostim več ali manj lastnosti posameznika, zatreti jih ni mogla povsem nikdar, in jih izvestno, pa naj nepreduje še tako človeštvo, pač nikoli ne bo. Zategadelj so tudi vsa proračunanja absolutne ravnopravnosti teoretični filozofemi, brez zgodovinske antropološke in naravoslovne podlage, in praktično neizvedni.

Toliko za potrební uvod k razumevanju prihodnjega odstavka.

Govorili smo o splošnih lastnostih, recimo lastnostih pasme in posameznika. Kakor je tudi zanimiv predmet, omejiti se moramo le na izključno duševne lastnosti. Kar uči darwinizem o telesnem razvoju, uči tudi o duševnem razvoju; saj tvori množina možganskih in živčnih funkcij to, kar imenujemo dušo. In tukaj imamo splošen zakon: čim starejši je kak telesni ali funkcionalni znak, tem manj se da predružačiti, tem bolj je ukoreninjen in utrjen. Nasprotno pa: čim mlajši je kak znak, tem lažje ga je spremeniti, ali celó uničiti. Pes spravlja v svet samó pse, od hruške nastaja vedno hruška — in ni je moči, ki bi n. pr. mogla iz vola napraviti konja. Nasprotno pa je mogoče kako različnost v barvi, v dlaki itd. odpraviti ali spremeniti. Tako so torej najmočnejši vrstoma naravoslovni znaki reda, družine, vrste, plemena, varietete in konečno posameznika. V tem so spojeni vsi znaki naštetih razdelov, in poleg njih povrh še osebni, t. j. oni, katere si je individuum sam pridobil. Ti so najmanj utrjeni; med temi zopet oni, kateri so najpozneje pridobljeni, dadé se lahko predružačiti, premeniti, nadomestiti, na novo vezati in rušiti itd.

Posledica tega pa je, da možgani delajo na dvojen način: na podlagi 1. podedovanih in 2. pridobljenih lastnostij. Prve imenujemo »avtomatne« (instiktivne), druge »plastične«. Ker so prve zeló stare, tekom neštetih vekov pridobljene, ne moremo dosti na njih preminjati; čim starejše so,

tem manj. Vsled tega delajo na nas utis neprostege, avtomatičnega, zdé se nam živalske. V nasprotstvu s plastičnim duševnim delovanjem nazivljamo jih nagone. A niti ti si niso enaki. Srčnih udarcev nimamo skoro nič v oblasti, sapo uže nekaj časa lehkó zadržujemo, lakoto premagujemo delj nego žejo, spolni nagon lahko do cela ukrotimo. To zopet radi tega, ker je n. pr. lakota potrebna pred vsem za obstanek posameznika, potem še le vrste, spolni nagon pa samo za obstanek vrste.

Tem nagonom vsprejajo se nagoni druge vrste, n. pr. ljubosumnóst, nečimurnost. Obe lastnosti opázujemo že pri višjih živalih. Kot avtomatizme tretje vrste, v rodbini ali vsled dolge vaje, pozno pridobljene, naštetí bi bilo tako imenovane »razvade« (igro, jezavost itd.).

In kar sedaj pride, to je plastično, asocijativno mišljenje. Tukaj nastajajo nove vrste kombinacij, oprte na stare izkušnje, spojene s tem, kar uprav vidimo, slišimo itd. Tu zavrgamo sproti, zidamo na novo, pozabljamó in kopičímó stvarino. Naj pa to delamo kakor hočémó, vedno se nehoté in nam pogostem nezavestno (»unbewusst«) ali boljé podzavestno (»unterbewusst«) opiramo na avtomatizme. Motivi so nam čestokrat popolnem nejasni in nerazložni, tudi ondi, kjer se nam zdi stvar indifirentna, in kjer smo se zanjo navidezno odločili. Vsled tega imamo odločilnost (Bestimmungsfähigkeit) in prosto voljo. Nepoznajoči motivov, vzrokov, avtomatizmov čutímó se »proste« — ne da bi seveda v resnici bili. In tako imamo klasičen izrek Spinozzin pred seboj: »iluzija proste volje tiči v nepoznanji motivov naših dejanj«.

Iz rečenega je posneti, da je prosta volja omejena samó na naše plastično mišljenje, katero vsak pot lahko prilagodujémó odnošajem, v katerih uprav v trenutku živímó. Iz tega pa izhaja, da je prostovoljnost (Willensfreiheit) in plastično mišljenje eno ter isto. Kar torej čutímó za svobodo, nima absolutne vrednosti. Naše mišljenje, naše čuvstvanje, naše dejanje in nehanje prilagodujémó neprenehoma notranjim in zunanjim razmeram. Vse to se sicer tudi ne godí samó ob sebi in ima kaj zamotane vzroke in posledice, vendar vzbujá v nas čút prostosti, vzlasti če to duševno delovanje primerjamó z nagoni in avtomatizmi. Iz tega pa zopet sledí, da tudi

pojem presodnosti nima druge, nego relativno veljavo. Presoden si v tem večji ali manjši meri, čim bolj ali manj plastično, prilagodilno delujejo tvoji možgani.

Tako je mogoče razumovati, kako to, da je presoden, recimo, človek 18. let, a ne otrok, ki ni spolnil desetletja. Ako se pa »voljo«¹ proglasi za neomejeno, bilo bi se čuditi, kako nastane iz neprostega, nepresodnega otroka presoden človek, kako se razvije iz nepresodnosti presodnost. Tako je tudi umevati vse razne prehode, kakoršne nam kaže vsakdanje življenje, kar se tiče presodnosti. Pojem skrajšane, omejene presodnosti postane povsem jasen: stopnjičavo pada plastična, asocijativna prilagodnost. Razumevno je pa tudi, da se nahajajo a priori vsi mogoči prehodi presodnosti pri normalnem človeku.

V kolikor se človek v napominanem zmislu razvije, v toliko je prost. Tekom časa pridobi si izkušnje od najprimitivnejših, n. pr. da ogenj peče, pa do najkomplicovanejših, kakoršne so izražene v finosti kritike in razsodnosti. Motivi, avtomatizmi, kateri, dejal bi, reflektorno silijo pri deci na dan, katera na vsako prijetnost odgovarja s smehom, na vsako neljubo razdraženje z jokom, dobé s časom v zvezi z nasprotujočimi motivi nasprotne ideje, popravke, pomisleke, ovore (Hemmungen). Ta akcija in reakcija v idejah pa tvori asocijativno igro, vsled katere je dana priložnost odločbe, presodka, ocenitve raznih načinov hotenja.

Naravno, da je prvi pogoj takemu razvoju plasticiteta naših možgan; od te je tudi naše hotenje v prvi vrsti odvisno. S svojimi čutili prisvoji si človek del svojih mislij in izkušenj; ostalo nudi mu okolica, družba, v kateri živi, v kateri se vse svoje življenje vzgaja. To dejstvo, da sloni dobra večina naše vede na izkušnjah in tradicijah toliko generacij, toliko stoletij, je tudi glavni vzrok, da se človeštvo razvija in napreduje.

Poleg te vzgoje v življenju omeniti je tudi vzgojo v ožjem zmislu, mislim namreč metodično vzgojo, bodisi v družini, bodisi v šoli. Znano je, da se v tej »nasičeni«² vzgoji kaj posebno razvija človeški duh.

S točko o vzgoji pa smo prišli na drugo stran početka in razvitka presodnosti normalnega človeka, katero je treba nekoliko osvetliti. Omenili smo že, da se pravo prične z družbo.

Kjer ni moči poseči v tuje pravo, tamkaj tudi ni moči govoriti o pravici ali krivici, presodnosti, zadoščenju in kazni.

Torej družba vstvarja pravo! Vsaka družba pa je nemogoča, kjer egoistični nagoni posameznika nadvladujejo. Taka družba morala bi v kratkem propasti, če bi se sploh započeti mogla. Pogoj družbe morajo biti taki nagoni, ki skrbé za njeno ohranitev in kateri podrejajo blagor posameznika občestvu. Skupnost takih nagonov imenujemo navadno socijalni instinkt, altruizem. Čim krepkejše se ta razvija, tem krepkejše razvija se družba.¹⁾

To se je pa zopet le tedaj dalo doseči, če so se posamezni člani drug drugemu v svojih nagonih prilagoditi mogli. Vsak tak član, ki se je prilagodil, postal je z ozirom na družbo »presoden« (seveda v naravoslovnem zmislu). Nepresodno dejanje bilo je antisocijalno; takega člana bilo je treba odstraniti iz družbe.

To izvojevanje altruističnih čutov se je pri človeku seveda dosti bolj plastično vršilo, nego avtomatično, in zakoni, običaji, obredi itd. vseh časov in narodov pričajo o tem. Navzlic temu pa se je vsikdar pokazalo, da se osebni nagoni v človeku le nikdar ne dadé popolnem zatreti, in da jim je bilo treba napovedati boj s kazenskim zakonom in policijo. —

V naravoslovnem zmislu ni treba torej človeški presodnosti nikake absolutne proste volje, pač pa najrazvitejše plasticitete, oziroma prilagodnosti in dovolj visoko razvitih in izgorenih altruističnih, socijalnih čutov. Tako je torej človek, čigar možgani se dadé najboljše prilagodovati vsem odnošajem, najprostejši in najpresodnejši. Od tod pa drži steza navzdol, do popolne presodnostne omejenosti, kakor je že vsak posameznik »neprost« vsled raznih nagonov itd.

¹⁾ Takih družb s socijalnimi čuti nahajamo pri živalstvu več, spominjam n. pr. na čebele in mravlje. Njihovi socijalni nagoni ustvarili so jim mogočno organizacijo, ustvarili jim pravo v njih zmislu — saj vendar zasledujemo pri njih delo in vzgojo, rejo domače živine, vrtnarstvo, vojskovanje z drugimi rodovi, in celo rop in umor. Vsi ti tekom stoletij utrjeni nagoni so poizgubili prvotno plasticiteto, in so sedaj avtomatični, dasi jako visoko razviti. Vendar niso nikdar vsi člani kake družbe duševno jednaki. Najbolj razviti člani imajo najbolj razvite možgane, a drugo- in tretje-redni slabše. V tem zmislu je tudi imenovati prve popolnem »presodne«, ostale pa »omejeno presodne«. To omenjam radi tega, ker po naravoslovnem zmislu pojem »presodnosti« niti ne zahteva človeške pameti.

Seveda ta naravoslovni pojem presodnosti prav nič ne soglaša z juridičnim, kakoršnega rabi vsakdanje življenje. Brez prehodov ni nikjer prikazni najti v naravi, in klasifikacijo naredili so povsodi ljudje. Ni se torej čuditi, če se nam kaže presodnost v naravoslovnem zmislu, da je jako nedoločen, raztezen pojem.

Pri vsem tem naziranjju pa pridemo do prepričanja, da je presodnost naraven pojav, konsekvence razvitka človeške duše. Čim bolj se bo ta razvijala, tem bolj razvijala se bo presodnost. Najboljši dokaz temu je tudi to, da se je pravo temeljem te anthropologične zahteve vedno spreminjalo, predno se je vspelo do današnjega viška. Navzlic temu pa menda nikdó ne bo trdil, da smo na vrhuncu pravnega naziranja — še manj pa pravne prakse.

Iz pravosodne prakse.

Civilno pravo.

a) Iz knjige judikatov c. kr. najvišjega sodišča št. 149.

Tožbo na uveljavljenje zastavne pravice za terjatev, ki presega znesek 1000 K, je moči vložiti pri okrajnem, vsled §-a 81 j. n. pristojnem sodišču, v čigar okolišu leži nepremičnina, ako se s to tožbo združi tožba na plačilo iste terjatve.

C. kr. najvišje sodišče je s plenisimarnim sklepom od 23. oktobra 1900 št. 294 prez. dalo gorenji pravorek zapisati v knjigo judikatov.

Razlogi.

Dosedanja judikatura najvišjega sodišča obsega odločbe od 4. maja 1898 št. 6414, od 11. oktobra 1898 št. 13.807 in od 16. maja 1899 št. 7399. Prvi dve smatrata pri terjatvah nad 500 gld., da je okrajno sodišče nepristojno in izrekata načelo, da § 95 j. n. določa, da je sodišče, v čigar okolišu leži nepremičnina, tudi tedaj pristojno za tožbe na plačilo, ako bi za tako tožbo po določilih za stvarno pristojnost ne bilo pristojno niti okrajno sodišče niti sodni dvor, v čigar okolišu leži nepre-